

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԾԷ.

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՅՈՒԼԻՍ 30, 1904

ԹԻԻ 31

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Զ. Գ. ԿՐԻՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ Զ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գալու թաներ 537.—Մեր Լրագիրները Ի՞նչ կու տան Մեզի 539.—Մանչուրիա 541.—Մոնղոլեր 542.—Կրթու-
թիւնը Պուլիպրիոյ Մեզ 543.—Դպրոցը եւ իր Զաւակները 545.—Բաց Նամակ 546.—Ուզունօպայի 547.—Հայրապե-
տակուն Կոնդակ 548.—Ազդ 548.—Քաղաքական Լուրեր 549 :

ԳԱԼՈՒ ԲԱՆԵՐ

[Խմբագրական]

10.

Դատաստանը երբ պիտի ըլլայ, դժուարին հարց
մ'է այս : Աւետ. եկեղեցիները կը հաւատան թէ
բարիները մահուամբ կը մտնեն անմիջապէս փառքը
եւ թէ չարերու պատիժն ալ մահուան հետ կ'սկսի
անմիջապէս : Սակայն այս կը նշանակէ թէ մարդս
մահուան ժամանակ կը դատուի կարեւոր իմաս-
տով : Ո՞վ պիտի որոշէ թէ այսօր մեռնող բիւ-
րաւոր անձերէն որո՞նք պիտի մտնեն դրախտ եւ
որո՞նք պիտի զրկուին պատժի տեղը : Եւ ի՞նչ բանի
վրայ պիտի հիմնուի այս որոշումը : Յայտնի է թէ
հրեշտակներու ձեռամբ «Արքայական գոգը» տա-
րուողները անո՞ր համար կը տարուին զի Աստուած
անոնց կեանքերը դատած եւ զանոնք այն երջա-
նիկ տեղն ընդունելու յարմար վճռած է :

Ըստ Տր. Քլարքի, այս է բոլոր դատաստանը որ
տեղի պիտի ունենայ : Որովհետեւ կը հաւատայ թէ
յարութիւնը մահէն անմիջապէս ետեւ տեղի կ'ու-
նենայ, կը հաւատայ թէ դատաստանն ալ նոյն ժա-
մանակ տեղի կ'ունենայ : Սակայն Բրիտանեաններն
առ հասարակ կը հաւատան թէ ուրիշ դատաստան
մը տեղի պիտի ունենայ աշխարհի պատմութեան
վերջը : Այս հաւատքին հիմ կը կազմեն Մատ. Ժ. 9.

27, Իե. 31-46, Ա. Կոր. Դ. 5, Բ Տիմ. Դ. 1 հա-
մարները եւ նմաններ : Բայց եթէ կայ ընդհանուր
այնպիսի դատաստան մը որու կ'սպասենք, անոր
նպատակը այն չէ որ Դատաւորը իմանայ մարդոց
յանցանքը կամ արդարութիւնը : Անոր ամենատե-
ւեղէն բան մը ծածուկ չմնար : Ընդհանուր դա-
տաստանէն առաջ ան նոյնքան կատարելապէս գի-
տէ ամէն մարդու բարոյական արժանիքը որքան
կարող է գիտնալ այդպիսի դատաստանէ ետքը :
Եւ եթէ դատաստանի օրուան նպատակը այս աշ-
խարհի սովորական դատավարութիւններուն նպա-
տակին նման ըլլար, այսինքն մարդոց յանցաւորու-
թիւնը կամ անմեղութիւնը ստուգել, արդար չէր
ըլլար մէկը վարձատրել կամ պատժել իր դատուե-
լէն դարեր առաջ :

Եթէ դատաստանի վերաբերեալ ընդհանուր գա-
ղափարը ուղիղ է եւ Բրիտանոսի միւսանգամ դա-
լըստեան ժամանակ մարդոց հրապարակային դա-
տաստան մը պիտի ըլլայ, նպատակն ըլլալու է
Աստուծոյ արդարութիւնը յայտնել տիեզերքին :
Այս գաղափարին կ'առարկէ Տր. Քլարք : Կրտէ թէ
«Աստուծոյ դատաստանները իրենց իսկ ընութեամբ,
անանց մեկնութիւններու օգնութեան, պիտի

ցուցնեն թէ արդար են իրենք :» «Իր դործողութեան շարժառիթներուն տիեզերական յայտնութիւն մը, եթէ հնար իսկ ըլլար, պիտի ըլլար իր հաստատած դրութենէն շեղում մը, նաեւ մարդկային վստահութիւն որոնելու ստորին դրութիւն մը :» «Ենդած չէ մէկը որ կարենար Աստուծոյ կատարեալ մէկ ջատագովութիւնն ըմբռնել, նոյն իսկ եթէ այդպիսի ջատագովութիւն մը տեղի ունենար : Կեանքը այնչափ ընդարձակ եւ այնչափ բազմամասն է որ կարելի չըլլար այդ :» «Ինքզինք յարգող անձի մը համար ոչ իր գաղտնիքներուն յայտնութիւնը լաւ բան կը թուի, ոչ ալ ուրիշի մը գաղտնիքներուն գիտութիւնը :» «Աստուած է մարդոց դատաւորը, բայց այս գաղափարն զմարդ Աստուծոյ դատաւորը կ'ընէ :» Բոլոր ասոնց կը պատասխանենք թէ արարածը չկրնար իրաւամբ պահանջել որ Աստուած յայտնէ իր դատաստաններուն պատճառները : Եթէ Ամենակալը եւ Ամենասուրբը կը պահանջէ որ մենք իր արդարութեան հաւատանք առանց ոեւէ բացատրութիւն լսելու իր կողմէ, պարտիմք հաւատալ : Բայց եթէ ինք իր կամքով մեզի կը յայտնէ իր դատաստաններուն պատճառները, կրնանք միայն շնորհակալ ըլլալ այդ յայտնութեան համար : Յաւիտենականութեան ուրախութիւններէն միոյն աղբիւրը պիտի ըլլայ մեր յարաճուն ըմբռնումը երկնաւոր Հօրը փառաւոր բնութեան : Ծածուկ պահուելու բան մը չկայ անոր վրայ : Անոր բովանդակ բնութիւնը բոլոր իր ստորոգելիքներով պիտի լեցնէ մեզ միշտ նոր հրճուանքով, քանի՜ աւելի ճանչնանք զինք : Իր անհուն սէրը եւ իր անհուն արդարութիւնը կատարելապէս հաշտ եւ ներդաշնակ են իրարու հետ, եւ թերեւս այդ է մին այն բաներէն զորոնք աւելի պիտի պարզէ մեզի դատաստանին օրը :

Դատաստանին օրը հասկնալու ուրիշ դժուարութիւն մը, որու ակնարկած ենք ժամանակաւ, սա է թէ ինչպէս կրնայ դատաստանը շուտով լմնալ : Մարդոց մէկ սերունդը կը մեռնի 30 տարիէն քիչ աւելի ժամանակի մէջ : Իր 1,500 միլիոն մարդ կայ երկրի վրայ : Եթէ ըսենք թէ ասոնց միայն մէկ երրորդը կը հասնի այն տարիքին, երբ դատաստանի ենթակայ կ'ըլլան անոնք, եւ այս անշուշտ շատ վար հաշիւ է, եւ եթէ անցնիլ անհատի դատաստանին տեւողութիւնը քառորդ ժամ հաշուենք, 30 տարուան մէջ մեռնող մարդիկը դատելու համար 14,000 տարի հարկ կ'ըլլայ : Բայց կը յիշենք թէ «Տէրոջը քովը մէկ օրը հազար տարուան պէս է», եւ ինչպէս Տր. Հովէ կ'ըսէ, «Միջոց չունինք, նոյն իսկ մերձաւորապէս, ստուգե-

լու արագութիւնը, օրով դէպքերը կրնան մտքին ներկայանալ ապառնի կեանքին մէջ :» Աստուած յարմար դատած չէ պատասխանել հետաքրքրական բոլոր հարցումներուն զորոնք կրնանք ընել դատաստանին նմատմամբ : Մեզի համար օգտակարագոյն է յիշել սա մեծ իրողութիւնը թէ ամէնքս ալ Քրիստոսի տոնեանին առջեւ պիտի ելլենք :

Թէ ինչ պիտի յաջորդէ դատաստանին՝ Աստուածաշունչը աղօտ նշոյլներ միայն կ'ընծայէ : Բայց այդ նշոյլները անգին արժէք ունին : Գիտենք թէ արդարները կը մտնեն յաւիտենական կեանքը, կ'ընդունուին այն բնակարանները զորոնք իրենց Փրկիչը պատրաստած է իրենց համար, Քրիստոսի հետ կ'ըլլան որպէս զի տեսնեն այն փառքը զոր Հայրը տուած է անոր, Աստուծոյ ժառանգ եւ Քրիստոսի ժառանգակից են, ինչպէս տառապեցան անոր հետ եւ անոր համար, նոյնպէս կը փառաւորուին անոր հետ : Բոլոր այս բաները եւ անոնցմէ ալ աւելին պատմուած է մեզի այն քանի մը համարներուն մէջ, ուր ապառնին ծածկող քոյր մասամբ վերցուած է, որպէս զի կարենանք քիչ մը անգին նայիլ : Գիտենք թէ անվերջ կեանքի երջանկութիւնը անխառն է, վասն զի նկարագրիւր մեզքի ամէն արատէ զերծ է : Տրտմութիւն եւ ցաւ մահուան պէս վտարուած են բացարձակապէս :

Յայտնուած ուրիշ բան մը սա է թէ երկնից սուրբերուն մէջ տարբերութիւններ կան : «Մէկ լուսաւորը միւս լուսաւորէն տարբեր է փառքով :» Այս տարբերութիւններուն պատճառը կրնայ մասամբ բնական կարողութիւն ըլլալ : Հրեշտակապետը հրեշտակէն բարձր է ոչ թէ աւելի հաւատարիմ ըլլալուն համար, քանզի երկուքն ալ իրենց պարտականութիւնը կատարած են կատարելապէս, այլ որովհետեւ մին միւսէն աւելի բարձր կարողութիւններու տէր ստեղծուած է : Սակայն սուրբերուն մէջ տարբերութեան պատճառը մասամբ պիտի ըլլայ աստիճանն այն հաւատարմութեան, որով Աստուծոյ ծառայեցին երկրի վրայ : Ոչ մէկ հոգի կը փրկուի իր անհատական արժանիքով, եւ սակայն կան այնպիսիներ, որոնց պիտի ըսէ դատաւորը, «Տասը քաղաքի վրայ իշխանութիւն ունեցիր», եւ «հինգ քաղաքի վրայ եղիր», ըստ կերպին որով գործածած են անոնք իրենց տաղանդները : Ոմանք աւելի եւ ոմանք նուազ դանձ կը դիզեն երկնից մէջ : Բայց այս տարբերութիւնները առանց նախանձի գոյութիւն պիտի ունենան կատարեալ սիրոյ այն աշխարհին մէջ : Յայտնուած ուրիշ իրողութիւն մը սա է թէ փրկուած հոգիներուն կեանքը անդու աճման

կեանք մը պիտի ըլլայ : Այս այսպէս ըլլալու է , վասն զի անուամբ մարդկային հոգիին բուն բնութեան կը վերաբերի : Անուամբ պիտի ըլլայ գիտութեան մէջ , հոգիին ընդլայնում ամէն կերպով , եւ պիտի չըլլայ սահման մը որմէ անդին չկրնայ սուրբը երթալ : Բնաւ պիտի չգայ ժամանակ , երբ գիտնալու բան մը չմնայ , կամ երբ սուրբը այնքան բարձրացած ըլլայ գոյութեան կարգին մէջ որ այլեւս անկարող ըլլայ աւելի բարձրանալ :

Այս ամէնուն մէջ սուրբը չդադրիր բարոյական աղատ էակ մը ըլլալէ : Ան կը հաստատուի «սուրբութեան» մէջ , ոչ թէ որովհետեւ իրեն անկարելի է մեղանչել , այլ որովհետեւ վերջնապէս եւ ազատօրէն ընտրած է չմեղանչել : Եթէ երկնից մէջ սուրբ մը բարի է , վասն զի այդպէս պիտի ըլլայ ուզէ՝ թէ չուզէ , եթէ սիրոյ եւ մաքրութեան կեանքը զոր հոն կը վարէ՝ չէ այնպիսի կեանք մը զոր միշտ կ'ընտրէ ինք , այն ատեն իր բնութիւնը կորսնցուցած է մին ազնուագոյն այն ստորոգելիքներէն , զորոնք ունէր մինչ երկրի վրայ էր : Ստոյգ է թէ պիտի չմեղանչէ ինք , բայց այդ ստուգութիւնը կը ծագի անոր բարոյական բնութենէն եւ ոչ թէ արտաքին անհրաժեշտ հարկէ : Այսօրիշտ ոչ մէկ փորձիչ պիտի մտնէ երկինք եւ խաբէ զայն : Ինք այնքան որոշ կը տեսնէ սրբութեան գեղեցկութիւնը եւ մեղքի տգեղութիւնը , այնքան լեցուն է առ Աստուած սիրով եւ երախտագիտութեամբ , եւ անոր կամքը կատարելով այնքան կը հրճուի որ բարոյապէս անկարելի է որ ինք իրեւ բանաւոր եւ սուրբ էակ մեղանչէ :

ՄԵՐ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ԻՆՉ ԿՈՒՍԱՆ ՄԵՁԻ

(Յ. Գ. Գ.)

Օսմանեան Պետութեան Հայ Ժողովրդին մէջ հետեւեալ թերթերն ու հանդէսները կը հրատարակուին .

ՕՐԱԹԵՐԹԵՐ

Արեւի , Արտօնատէր Զարեհ էֆ. Եռուսթեան : Բիւրօնիս , Արտօնատէր եւ Խմբագրապետ Բիւզանդ էֆ. Քէչեան :

Ճեթիքէ Ծաբէիէ , Տէր եւ Տնօրէն Տիգրան էֆ. Ճիվէլէկեան :

Մանգուէ է Էֆէնդի , Արտօնատէր Յովհաննէս էֆ. Գայսէրեան , Խմբագրապետ Միսաք էֆ. Գունենեան (Գասիմ) :

Սուրհանդէս , Տէր եւ Տնօրէն Տիգրան էֆ. Ճիվէլէկեան :

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԵՐ

Արեւ. Մամուլ , Տնօրէն-Խմբագիր Հրանտ էֆ. Մամուրեան (Իզմիրի մէջ կը հրատարակուի) :

Աւետիքէր Հայերէն , Արտօնատէր Տր. Ճ. Ք. Կրին , Խմբագրապետ Տր. Հ. Ս. Պարնըմ :

Աւետիքէր Տաճկերէն , Նոյն :

Բիւրօն , Արտօնատէր Վեր. Ս. Իւթիւճեան . Խմբագրապետ Փրոֆ. Յ. Հ. Ճէճիգեան :

Ծաղիկ (1) , Արտօնատէր Ա. Սաղայեան էֆ. , Խմբագրապետ Միքայէլ էֆ. Շամտանճեան :

Լոյս , Արտօնատէր Վահան Վարդապետ Տէր Միւնասեան . Տնօրէն-Խմբագիր , Վահան էֆ. Փափաղեան :

Մաւա , Հիմնադիր-Արտօնատէր , Կ. Ս. Իւթիւճեան , Պատասխանատու-Տնօրէն Տոքթ. Եդ. Մասիոս :

Փռնջ , Տէր եւ Տնօրէն Համբարձում էֆ. Ալաճաճեան :

ԱՄՍԱԹԵՐԹԵՐ

Աւետիքէր , Հայերէն , Տղայոց համար , Արտօնատէր Տր. Ճ. Ք. Կրին . Խմբագրապետ Տր. Հ. Ս. Պարնըմ :

Այս թերթերը մեր հասարակութեան ինչ տեսակ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն : Այս հարցումին պատասխանելու համար այս անգամ Յուլիս 4-9 շաբթուան հրատարակուած շաբաթաթերթերուն պարունակութիւններուն վրայ հետազոտութիւն պիտի ընենք :

Մեր այս հետազոտութեան իրրեւ արդիւնք հետագայ երեք ցանկերը մեր ընթերցողներուն ու շաղկութեան կը յանձնենք .

Ա. Յանկ , Նիւթերը .

Հոգ. Գիտկն. Պատմ. Օրկն. Խնդ. Մանգր.				
Արեւ. Մամուլ		2	3	1
Աւետարեք	5	5	2	
Բիւրակն	4		2	1
Լոյս		8	2	
Ծաղիկ		2	2	
Մասիոս	1	1	2	2

Բ. Յանկ , Նիւթերուն յարկացումը Գեղի ընդհանուր-Նիւթ. Երեւ(2)

Հոգ. Գիտկն. Պատմ. Օրկն. Խնդ. Մանգր.				
Արեւ. Մամուլ		7	10	3
Աւետարեք	4	3½	4½	
Բիւրակն	7½	3½	4	½
Լոյս		14	2	
Ծաղիկ		7	4	2
Մասիոս	3	4½	4	1

(1) Վերջերս չհրատարակուիր :

(2) Լոյսէն զատ միւս թերթերը 3-4 երես ալ լուրի յատկացուցած են :

Գ. Ցանկ, ինչպե՞ս է Բարձրագույն յոգուածներ
 Ինքնգր. երես թրգմ. երես Ինքնգր. երես թրգմ. երես

Արեւ. Մամ:	4	12½	2(*)	4	Լոյս	10	16
Աւետարներ	6	8	6	3½	Ծաղիկ	4	7
Բիւրակն	6	10	2	5	Մասիս	6	12½

Այս ցանկերուն նկատմամբ իբր բացատրութիւն հետագայ իրողութիւններուն ուշադրութիւն կը հրաւիրենք:

1. Փառն թէպէտ շարաթաթերթ է, բայց որովհետեւ օրաթերթերու նման է, ցանկին մէջ չգրինք:
 2. Թերթերուն նիւթերը միշտ չեն ըլլար այս շարաթուան մէջ տեսնուածներուն համեմատութեամբ: Օրինակի համար, հոգեւոր յօդուածներ Աւետարանի եւ Բիւրակի մէջ միայն գտնուելէն հետեւցնելու չենք թէ միւս թերթերուն մէջ հոգեւոր յօդուածներ չեն գտնուիր: Թէպէտ այսօրինակ յօդուածներ ըստ մեծի մասին յիշեալ երկու թերթերուն մէջ կը գտնուին, այս վերջին տարիներս ուրիշ թերթերու մէջ ալ մերթ ընդ մերթ տեսնուած են նաեւ հոգեւոր եւ բարոյական խնդիրներու վրայ գրուած յօդուածներ: Աւետարանի մէջ պատմութիւններ եւ մերթ ընդ մերթ վէպեր կը հրատարակուին: Արեւ. Մասիս, Բիւրակի եւ Ծաղիկի մէջ ալ գիտական յօդուածներ պակաս չեն ըլլար: 3. Թարգմանածոյ յօդուածներ համարեալ թէ ամէնուն մէջ ալ փոքր ի շատէ կը գտնուին: Եւ ոմանց Աւետարանի Անգղերէն թերթերէ թարգմանուած յօդուածներով լեցուն է՝ իմաստով ըսածները այս ցանկով կը հերքուին, եւ ուրիշ թիւեր կը ցուցնեն թէ իրողութիւնը այդպէս չէ: Մասիսի մէջ թարգմանածոյ յօդուածներ երբեմն ինքնագիր յօդուածներէն աւելի տեղ կը զբաւեն:

Իսկ այս թերթերուն մէջ գրուած նիւթերուն մասին հետագայ մտածութիւնները կը յանձնենք ընթերցողներու ուշադրութեան:

1. Հոգեւոր շէնքեր. Հոգեւոր եւ բարոյական բաւական կարեւոր խնդիրներ կը ներկայացունին ընթերցողներուն: Եւ թէպէտ երբեմն լայնամտութեան պատրուակին ներքեւ Եւրոպայի չապացուցուած եւ անապացուցանելի կրօնական գաղափարներ մէջտեղ կը բերուին, եւ երբեմն չափաւոր գաղափարներու դէմ բողոքներ կը բարձրացունին թերթերու մէջ, այսու ամենայնիւ հանրութեան հոգեւոր եւ բարոյական կեանքը բարձրացնելու նպատակաւ անկեղծօրէն գրուած յօդուածներ պակաս չեն մեր թերթերուն մէջ: Եւ օգտակար պիտի ըլլայ, եթէ ոչ միայն Աւետարանի եւ Բիւրակի, այլեւ ուրիշ թերթեր ցարդ տրուածէն աւելի կարեւորութիւն ընծային այսպիսի խնդիրներու:

(*) 1ը անորոշ:

2. Գիտական շէնքեր. Մեր լրագիրներուն մէջ «Գիտական» կոչուած յօդուածներ փոքր բացառութեամբ կամ ուրիշ լեզուներէ թարգմանութիւններ են, եւ կամ հարեւանցի տեղեկութիւններ գիտութեան այժմու վիճակին վերաբերեալ: Բայց ճշմարտապէս գիտական յօդուածներ անոնք են, որոնց մէջ բնական տիեզերքին նոր մէկ օրէնքը կը գտնուի, եւ կամ ծանօթ մէկ օրէնքը նոր մեթոտով մը մարդկային սեռին գործնական կեանքին կը պատշաճեցուցուի: Եթէ մեր լեզուով հրատարակուած բոլոր լրագիրներուն եւ հանդէսներուն ոչ թէ մէկ շարաթուան, այլ մէկ տարուան պարունակութիւնը ի նկատ առնենք, շատ դժուար պիտի ըլլայ գտնել անոնց մէջ աշխարհի գիտական հմտութեան վրայ նոր տարր մը աւելցնող եւ իրաւամբ «գիտական» կոչուելու արժանի յօդուածներ: Եթէ գիտական շրջանակին մէջ համեմատաբար աւելի դիւրին բան մը կայ զոր կրնանք ընել, անիկա է Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ տեսնուած գիտական յառաջդիմութեան վրայով մեր հասարակութեան գործնապէս օգտակար ոճով թարմ եւ պատշաճ տեղեկութիւններ հաղորդել: Այսօրինակ յօդուածներ ալ դուռն ուրեք կը տեսնուին մեր թերթերուն մէջ:

3. Պատմա-բնական. վերոյեղեալ Ա. եւ Բ. ցանկերէն կը տեսնուի թէ պատմութիւնը բոլոր նիւթերուն մէջ երկրորդ տեղը կը զբաւէ: Եւ բնական է այս: Մեր ժողովուրդին մէջ պատմութիւնները աւելի ընդունելութիւն կը գտնեն: Չանոնք կարդացողներ աւելի դիւրին է գտնել: Բայց եթէ ի նկատ առնենք մեր թերթերուն մէջ գրուած պատմութիւնները, անկարելի է որ մեր ուշադրութիւնը չգրաւեն անոնց ինչ ինչ հանգամանքները: Այս պատմութիւններուն մեծ մասը վէպ եւ մանաւանդ մանրավէպեր են, առ հասարակ թեթեւ տեսակէն: Այս նկատմամբ Լոյս առաջին է: Այս թերթին այն թիւին մէջ զոր աչքէ անցուցինք, չկայ լուրջ եւ աշխատալից յօդուած մը անգամ: Ամէն ալ թեթեւ պատմութիւններով եւ նկարագրութիւններով լի են: Ծաղիկի գրեթէ կէսը պատմութիւն մը զբաւած է: Արեւ. Մասիսի մէկ երրորդէն աւելին պատմութիւնները զբաւած են: Այս անգամ Մասիս քիչ մը տարբեր է, բայց ուրիշ անգամներ այն ալ պատմութիւններու աւելի տեղ կու տայ համեմատաբար: Շատ անգամ մեր թերթերուն մէջ հրատարակուած վէպերուն դէմ իրաւամբ բողոք կը բարձուի թէ բարոյականի տեսակէտով առարկելի են, եւ պատասխան կը տրուի թէ պէտք է մեր հասարակութեան վիճակը նկարագրել ճիշդ

ինչպէս որ է, որպէս զի անոնք իրենց թերութիւնները տեսնելով իրենց բարոյականը ուղղեն : Ըստ մեզ համոզիչ չէ այդ պատասխանը : Թեթեւաբարոյութիւններ նկարագրող պատմութիւնները հանրութեան բարոյականը չեն մաքրեր բարձրացըներ, այլ թեթեւաբարոյութիւնը կը գրգռեն եւ կ'ընդհանրացնեն : Կը վախճանք թէ մեր թերթերուն մէջ հրատարակուած այս կարգէ եղող յօդուածներուն մէկ մեծ մասը բարոյականի աւելի լիարատար են քան օգտակար :

4. Օրոհան խնդիրներ . Հարկաւ թերթերուն մէջ ամէնէն աւելի տեղ զբաւոյր օրուան խնդիրներու հետ առնչութիւն ունեցող յօդուածներն են : Ասոնք ինչ ինչ տեղերու եւ ժողովուրդներու նկատմամբ տեղեկութիւններ կու տան, զրուած յօդուածներու կը պատասխանեն, յուզուած խնդիրներու նկատմամբ դադափար կը յայտնեն, եւն. : Մեր այսօրինակ յօդուածներուն մէջ այ բաւական տկար կողմեր ունինք : Ասոնցմէ ոմանք քննադատական են, բայց յաճախ ասոնց մէջ չափը կ'անցնենք : Մինչ պէտք էր ճշմարտութիւնը անկողմնասիրաբար տեսնել եւ անաչառապէս դատել, խնդրին մէջ անձնական զգացումներ խառնելով դառն եւ խիստ լեզու գործածելու փորձութեան մէջ կ'իյնանք : Բայց աստի, մեր ներկայ վիճակին հետ առնչութիւն ունեցող խնդիրները նկարագրելու ատեն մեր վիճակը գիտական մեթոտով քննելու եւ վերլուծելու սովորութիւնը ընդհանրացած չէ մեր մէջ : Այսօրինակ յօդուածներու շարքին մէջ մեզմէ աւելի յառաջադէմ ազգերու առաւելութիւնները պարտիմք այժմեանէն աւելի տեսնել եւ ցուցնել : Օգտակար չէ եւ շատ անգամ ծիծաղելի է ուրիշներուն ըրածները կապկորէն ընդօրինակել : Բայց փոխանակ ուրիշներուն թերութիւնները պատմելու՝ անոնց առաւելութիւնները մեզի մտածութեան առարկայ ընել մեզ կը մղէ աւելի բարձր նկարագրի :

5. Մարտնչական կամ քրական յօդուածներ . Վերի ցանկէն կը տեսնուի թէ քերթուածներ եւ լոկ գրական տեսակէտով կարեւորութիւն ունեցող յօդուածներ յոյժ սակաւաթիւ են : Յիշեալ շարթուան մէջ լոկ 6 քերթուած գրուած է, եւ անոնց ամէնը միայն 4 երես կը լեցնեն : Անոնցմէ չորսը սիրային են, մէկը Բնութեան վերաբերեալ, եւ մէկը՝ հոգեւոր : Գրական տեսակէտով ճշմարտարժանիք ունեցող արձակագիր յօդուածներ դուռ ուրեք կը տեսնուին :

ԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԱՆՉՈՒՐԻԱ

(Ճէյմս Ու. Տէյլիֆորտ)

(Ա. Բրէյլէան Հեղափոխութիւնը)

Մանչուրիան նկարագրելու համար պէտք է առնենք անոր ամէնէն հարաւային մասը, որ կը բովանդակէ Ռուսիոյ վարձու տրուած երկիրը, տասը հազար քառակուսի մղոն ժայռու գետին, արգաւանդ այն մեծ երկիրը որ կը տարածի Լիաութուէկ թերակղզիէն մինչեւ Խարպին, հինգ հարիւր մղոն դէպ հիւսիս, ճոխ ցորենաբեր գօտի մը, նաեւ այն բաժինը որ Խարպինէ մինչեւ հիւսիսային սահմանագլուխը կը տարածի չորս հարիւր յիսուն մղոն, եւ ահագին տարածութեամբ խոտաւէտ դաշտեր : Այս է արեւելեան մասը : Իսկ արեւմտեան կէսը լեռնոտ է եւ ունի թանձրախիտ կոյս անտառներ եւ եղեւիններով ծածկուած բլրային գաւառներ : Խինկան լեռնագօտին կը ներկայացնէ արեւմտեան մասին մէջ դառնուած միակ լեռնային տեսարանը : Բայց չուրի վսեմութիւն : Մանչուրիա, եթէ արեւելեան եւ արեւմտեան մեծագոյն երկայնութիւնը իրար բերուին, Նիւ Եորքէ մինչեւ Շիքագո կը հասնի : Իր երեք հարիւր վաթսուներեք քառակուսի մղոն տարածութիւնը գրեթէ կը հաւասարի Գաղղիոյ եւ Գերմանիոյ գումարին : Իր լայնութեամբ կը զրաւէ զիրք մը, որ կը համապատասխանէ երկրի մը որ կը տարածուի Ուաշինկթընէ Հիւսիսային Լապրատոր : Բայց կլիման քիչ մը կը տարբերի յիշուած երկիրներուն կլիմայէն : Հարաւային Մանչուրիոյ կլիման Չիլոնիոյ կլիմայէն ցուրտ է : Կեդրոնական Մանչուրիոյ մէջ կլիման նման է Էրզրումի կլիմային, եւ հիւսիսային Մանչուրիոյ մէջ Արջային Բեւեռի սաստկութեամբ ձմեռ կ'ըլլայ : Կեդրոնական Մանչուրիոյ ցուրտ եղանակը յաճախ կու գայ Հոկտեմբերի մէջ, թէպէտ շարունակող սառույցը չսկսիր մինչեւ Նոյեմբեր, եւ Մարտին կը տեսնուի գարնան առաջին նշանը : Ձմեռը ջերմութեան առաւելումը զրոյէն աւելի քան 40° ցած կ'ըլլայ յաճախ :

Այսպիսի ընդարձակածաւալ երկրի մը մէջ կ'ափնկալուին մեծ գետեր . եւ Մանչուրիա ունի վեհաշուք Ամուրը, աշխարհի մեծ գետերէն մին, որուն մէջ կը թափին ուրիշ գետեր, որոնց ակը կը գտնուի հեռուն, Մոնկոլիոյ ներքերը եւ Սիպերիոյ Պայքալ լճին գաւառներուն մէջ : Եթէ Շիլքա գետն ալ մէկտեղ հաշուենք, Ամուրի վրայ չոգենաւեր կրնան երթեւեկել աւելի քան երկու

հազար մղոն : Սուսկարի , որ Ամուրի մէջ կը թափի հիւսիսարեւելեան սահմանագլխին մօտ , Մանչուրիոյ մէջ է անոր ամբողջ երկայնքին վրայ , եւ նաւարկելի է գրեթէ եօթը հարիւր մղոն : Արկուն կը թափի Ամուրի մէջ հիւսիսային սահմանագլխին մօտ , եւ չոգենաւային հաղորդակցութիւն կարելի է հինգ հարիւր մղոն երկայնքի վրայ : Հարաւակողմը երկու մեծ գետեր կան , Լիաօ եւ Եալու : Լիաօ կը թափի Լիաօթունկի Ծոցը Նիւզուանկի մօտ , եւ նաւարկելի է ծովագնաց չոգենաւերով որոնք խորիսխ կը նետեն յիշեալ նաւահանգստին մէջ : Չինական գետանաւերը կրնան այս հոսանքն ի վեր ելլել աւելի քան հարիւր եօթանասունըհինգ մղոն : Եալու գետը կը վազէ Քորէայի ծոցը եւ կը կազմէ Քորէայի հիւսիսային արեւմտեան սահմանագլուխը : Նաւարկելի է փոքր չոգենաւերով երեսունըհինգ մղոն : Բայց Չինական նաւակներ կրնան քանի մը հարիւր մղոն ելլել գետն ի վեր :

Մանչուրիոյ պարսպապէսը

Մանչուրիա , թէպէտ Չինաստանի մէկ մասն է , սակայն անշատ կը նկատուի բուն Չինաստանէն : Երեք չորս դարեր առաջ հարաւային մասը այն երկրին , որ հիմա Մանչուրիա անունով կը ճանչցուի , գրաւուեցաւ Քորէացիներէն եւ անոնց երկրին մէկ մասը եղաւ : Ծամոթ չէ թէ անոնք մինչեւ ո՛րչափ տեղ դէպ հիւսիս կը տիրէին : Բայց Քորէական ճարտարապետութեան հետքեր կը գտնուին մինչեւ Լիաօեանկ , որ հարիւր քսան մղոն հեռու է այժմու Քորէական սահմանագլխէն : Այս կանխագոյն ժամանակամիջոցին մէջ Մանչու տարրը (ժողովուրդը) կը բաղկանար քանի մը հզօր ցեղերէ , որոնք , թէպէտ միեւնոյն Մոնկոլեան նախնիքէն սերած էին , ունէին ոչ սակաւ ազգախօսական կէտերու տարբերութիւններ , որ բաւական էին որոշելու զանոնք մեծ Չինական ցեղէն , որ կը գրաւէր Բուն Չինաստանը : Վաչկատուն կեանքը վայրի երկրի մէջ , ուր երիտասարդ քաջեր արտասովոր բան չէին համարեր աղեղով եւ նետով եւ մէկ ձեռքով սպաննել վայրագ հիւսիսային վագրը , Մանչուն ըրաւ տոկուն եւ աներկիւղ պատերազմիկ մը , քաջագործութեան սիրահար : Մանչուներուն պատմութիւնը չարունակ եւ արագ աճող ժողովուրդի մը պատմութիւնն է : Փոքր ցեղ մը ըլլալով հանդերձ անոնք իրենց ազդեցութիւնը տարածեցին արեւմտեան Մանչուրիոյ լայնածաւալ դաշտերուն վրայ , մինչեւ որ եղան զօրութիւն մը որուն հետ մինչեւ իսկ մեծ Չինաստանը խոհեմութիւն համարեցաւ հաշտ ընթանալ : Անոնց իղձերը սահման չունէին , եւ կանուխ Ժ. Դարուն մէջ

անոնք սկսան արշաւել Չինաստանի վրայ : Մէկ դար յետոյ , այնպիսի մեթոտներով — ապացոյց յոյժ նենգամիտ եւ հաճախեղ դիւանագիտութեան — աշխարհածանօթ այն մեծագոյն պետութիւնը գրաւուեցաւ կէս վայրենի վաչկատուն ցեղէ մը :

Որովհետեւ Մանչու հարստութեան բնավայրը , Մանչուրիա , յաչս կայսեր պատուաւոր վարժունքի արժանի էր , եւ զօշին հետեւողները — զուն ուրեք կը գտնուէր Մանչու մը որ զինուորութիւն ըրած չըլլար — մասնաւոր խնամ կը վայելէին , մասնաւոր հրովարտակով յայտարարուեցաւ թէ բոլոր Մանչուները անվախճան ժամանակ պիտի վերաբերին ութ դրօշակիր զունդերու , եւ պիտի ընդունին փոքր թոշակ մը : Մեծ բնավայր երկիրը պարտէր մնալ բացարձակ ստացուած բոլոր Մանչուներուն , եւ Չինացեաց արգելուեցաւ անոր մէջ հող ունենալ : Քորէացիք հիմա վտարուած էին դէպ հարաւ , եւ Մանչուրիա տարածուեցաւ մինչեւ Եալուի եզերքը դէպ հարաւ եւ դէպ ի ծով արեւելք :

Մանչու քաղաքականութեան բուն նպատակն էր զուտ Մանչուներու մեծ ցեղի մը պահպանումը եւ զարգացումը , հլու հնազանդ ըլլալու համար Մանչու իշխանութեան ղերդաստանին , բայց բաղձացուածին բոլորովին հակառակ արդիւնք յառաջ եկաւ : Մանչուն առաջին անգամ իր սակաւ վարձքը բաւական գտաւ ուտելիք հայթայթելու , եւ այլ եւս հարկ չեղաւ որսորդի եւ խաչնարածի բուն կեանքով ապրիլ : Մէկ երկու սերունդ ետքը վատասեցաւ ցեղը եւ եղաւ ծոյրերու խումբ մը , որ գործօն կեանքի բացակայութեան պատճառաւ կորսնցուցած էր խորագէտ եւ պատերազմիկ հանճարը , որ պարգեւած էր անոնց մեծ պետութիւն մը : Այսու ամենայնիւ համբաւ մը պահեցին վայրագութեան մասին , եւ Չինեւճափոնական վերջին պատերազմին ժամանակ դուշակուեցաւ թէ Ճափոնցիք իրենց ախոյեան պիտի ունենան Մանչու հեծելագօրքը : Երկու պատերազմիկ ժողովուրդներուն մէջտեղ առաջին ճակատամարտը ի սպառ ցրուեց այս ցնորքը :

ՄԱՆՐՄՈՒՆՐ

Ճօճանակին դասը . Հիմա : Այս է ճօճանակին դասը : Ժամացոյցին ամէն մէկ թիւը թաքը կը շեշտէ սա իրողութիւնը թէ ժամանակէն երկվայրկեան մը սահեցաւ գնաց մեր ձեռքէն : Եթէ կ'ընենք ոեւէ բարի գործ , կ'ընենք բռնելով եւ յօգուտ գործածելով թռչող երկվայրկեանները , եւ միտ դնելով ճօճանակին ազդարարութեան Օ-

րերը մեզի անհունապէս աւելի նշանակութիւն պիտի ունենան եթէ մեզի նշանաբան ընենք ժամացոյցին ստիպիչ եւ հրամայական պատգամը :

Մէքէ Կերպէ . եթէ կ'զբաղիս գործով մը որ մտային աշխատութիւն չպահանջեր , այդ պատճառաւ մի թողուր որ միտքդ անգործ մնայ : Ուղեղն ալ մարմինին պէս կերակուրի եւ մարզանքի պէտք ունի : Պարապ ժամանակիդ մէկ մասը կարդալու եւ ուսանելու տուր : Ինքզինքդ մտածելու ստիպէ : Ծոյլ միտքը կը կորսնցնէ իր կարողութիւնները անգործ մասններու պէս :

— Ճափոնի Թոքիօ մայրաքաղաքին մէջ տասնըվեց նշանաւոր թերթեր կան , մինչ ամբողջ այդ փոքրիկ կայսրութեան մէջ 480 օրաթերթեր կան : Օգաքի քաղաքին Մայիշէ թերթը 100,000 բաժանորդ ունի , եւ անոր մրցակիցը Աշուշէ , ունի 143 հազար : Կ'ըսուի թէ Ճափոնական թերթերը ընտիր են , անոնցմէ շատը ժամանակիս յառաջդիմութեան զուգընթաց են : Անտարակոյս անոնք մեծապէս ձեռնտու եղած են Ճափոնցոց արագ յառաջդիմութեան :

— Լիպրան 250 տողար կամ իր իւր երեքպատիկ ծանրութեամբ ոսկի արժող փաթաթէսը պիտի զարմացնէ մինչեւ անգամ միլիոնատէր մը իբրեւ պերճանքի նիւթ , ինչպէս արդարեւ պիտի ըլլայ սեղանի համար : Եւ սակայն այդ գինը վճարուեցաւ մօտեքս Անգղիական վաճառանոցի մը մէջ , ոչ իբրեւ ուտեստի այլ իբրեւ սերմնոցի : Այդ փաթաթէսէն քանի մը հատ միայն հանուած է . այդ քիչ մը բանն ալ շատ կը փնտռուի սերմնոցի համար : Մէկ հատ փաթաթէսը 70 Անգլ . ոսկիի ծախուեցաւ : Ուրիշ մէկ տեսակին տակառաշափը 300 Անգլ . ոսկիի ծախուած է :

— Քանսաս Սիթիէ քարոզիչ մը ըսած է թէ հառարակ ընթերցողի մը միայն վաթսուն ժամ պէտք է ամբողջ Նոր Կտակարանը կարդալու համար : Օրը մէկ ժամ կարդալով երկու ամիսէն կ'աւարտի կենաց գիրքին ընթերցումը : Գործի մարդ մը որ չհաւատաց այս թիւերուն , ինք փորձն ըրաւ անձամբ . եւ ըսաւ քարոզչին թէ ինք կարդացած էր ամբողջ Նոր Կտակարանը քառասուն ժամէն : Բայց աւելի կարեւոր իրողութիւնը այն է որ մարդ կրնայ Նոր Կտակարանը կարդալ վաթսուն տարի եւ միշտ նոր իմաստութիւն գտնել անոր մէջ :

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ՄԷՋ

Պուլկարիոյ կրթական դրութիւնը իր ներքին կազմութեան բաւական հաւատարիմ մէկ պատկերացումն է : Երկրին բնակչութիւնը շատ մը ցեղերէ կը բաղկանայ , որոնց իւրաքանչիւրը իր գոյութեանը եւ ինքնութեանը համար յետին ծայր նախանձախնդիր է եւ իրաւամբ դպրոցը եւ եկեղեցին այս բարոյական գանձերուն ապահովագոյն աւանդատեղին կը նկատէ : Պուլկարիոյ ժողովրդեան գլխաւոր տարրերն են ըսն Պուլկարները (3 միլիոնէն աւելի) եւ Թուրքերը , Յոյները , Հայերը , Հրեաներ , Գերմաններ , Չեհեր (Պոնեմիացիներ) , գնչուներ , եւայլն , ընդամենը հինգ միլիոն : Եթէ պարագաները թող տային , Կառավարութիւնը աներկբայօրէն պիտի ճգնէր միալեզու եւ միակրօն ընել իր ժողովուրդը : Առ այժմ Պուլկարիոյ մէջ ամէն ազգ կրնայ իր եկեղեցին եւ իր դպրոցը պահել , պայմանաւ որ կրթական ծրագրին մէջ Պուլկարերէնը չմոռցուի , դպրոցական տուրքը վճարուի եւ Կառավարութիւնը անուանական հսկողութեան մը իրաւունքը ունենայ այդ դպրոցներուն վրայ : Ասիկա չարգելեր որ օտարազգիները Պուլկար դպրոցներն ալ յաճախեն : Մանաւանդ վերջերս ասոնց աղքատիկ դասակարգերը միջնակարգ եւ բարձրագոյն կրթութեան համար սկսած են Պուլկար հաստատութիւնները դիմել , Բայց հաճութեանը դեռ կը նախընտրեն իրենց զաւակները Եւրոպա դրկել :

Պուլկարիոյ մէջ կը գտնուին նաեւ Ֆրանսական , Գերմանական եւ Ամերիկեան դպրոցներ , որոնք միօրինարներու ձեռքով կը կառավարուին : Երկու Ամերիկեան միօրինարութիւններ բաժնած են Պուլկարիոյ իրենց մէջ , Մեթոտականները եւ Ժողովականները : Մեթոտականները Լօվիշի մէջ աղջկանց համար միջնակարգ դպրոց մը ունին , իսկ Ամերիկեան Պորտը Սամաքովի մէջ նմանօրինակ հաստատութիւններ ունի երկու սեռերուն համար ալ , Կան նաեւ նախակրթարաններ այլեւ այլ համայնքներու մէջ , որոնց ծախքերը գէթ մեծաւ մասամբ Բողոք . Եկեղեցիները կը հայթայթեն : Թուրքերը , Յոյները եւ Հայերը ունին իրենց նախակրթարանները : Յոյները միջնակարգ կրթութեան մօտեցող դպրոցներ ալ ունին , Երկու երեք տեղերու Հայ դպրոցներն ալ նախակրթարանի սահմաններէն քիչ մը անդին կ'անցնին :

Պուլկարիոյ դպրոցներուն այս բարդ նկարագիրը

մեզի անկարելի կ'ընէ յօդուածի մը նեղ սահմաններուն մէջ անոնց ամէնուն մասին ալ գոհացուցիչ կերպով տեղեկագրել : Մենք այս անգամ պիտի շատանանք մեր ընթերցողներուն բուն Պուլկար դպրոցները միայն ծանօթացնելով : Մեզի համար հրահանգիչ պիտի ըլլայ անշուշտ տեսնել թէ ուսման կարեւորութիւնը նոր եւ բազմաթիւ բար ու զգացող ժողովուրդ մը ինչպէս կը լուծէ դպրոցական հարցը :

Եւ սակայն Պուլկարիոյ կրթական դրութիւնը եւ իր գործը լաւ հասկնելու համար անօգուտ չըլլար, եթէ երկրին ներքին հանգամանքներէն մէկ քանին յիշենք հոս : Պուլկարներուն մեծ զանգուածը կը բաղկանայ հողագործներէ, հովիւներէ եւ մանր արհեստաւորներէ, որոնք ընդհանրապէս գիւղերու մէջ կը բնակին : Տիպար Պուլկարը սեւ կամ շէկ մազերով, փոսը իջած աչքերով, խոշոր այտի ոսկորներով, ցանցաւ մօրուսով միջահասակ մարդ մըն է չարքաշ, աշխատասէր, յետին ծայր սակաւապէտ, միամիտ, բարեպաշտ, սիրահար իր պարին, օղիին եւ գինիին, բայց քաղաքակրթութենէ բաւական հեռու : Արմտիքի արտադրութիւնը եւ խաշնաբուծութիւնը երկրին հարստութեան կարեւոր աղբիւրները կը կազմեն : Հողագործութեան մէջ դեռ հազիւ կ'սկսին զարգացած մեթոտները նախնականներուն տեղը բռնել : Ծարտարարութեաններու վրայ ալ ուշադրութիւն կը դարձուի, բայց ասոնք դեռ արտածութեան աստիճանին չեն հասած : Կերպասագործութիւնը, շնորհիւ տեղական ոչխարներուն նուրբ բրդին, շատ յուսադրիչ վիճակի մէջ է : Իսկ երկրին վաճառականութեան կարեւոր մասը օտարներու ձեռքն է : Սեւ Ծովուն վրայ բանող շոգենաւները դուն ուրեք կը մոռնան այցելել Պուլկարիոյ երկու գլխաւոր նաւահանգիստները, Վառնա եւ Պուրկալ :

Կառավարութիւնը ամէն ճիգ ի գործ կը դնէ, որպէս զի երկիրը չուտով Եւրոպական զարգացման մակարդակին բարձրանայ : Տարեկան տասը միլիոն ֆրանքէն աւելի գումար մը յատկացուած է դպրոցներուն, թանգարաններուն, հնագիտական խուզարկութիւններուն, եւն : Միայն դպրոցներուն բաժինը գրեթէ ծուկէս միլիոն է : Բայց Պուլկարը, վարժուած նահապետական կեանքի մը պարզութեանը եւ նեղութիւններուն, քիչ տրամադրութիւն ցոյց կու տայ՝ ուսումնով մը հասնելու ուսման եւ քաղաքակրթութեան կատարը : Ասոր պատճառներէն մին է շիղերու եւ մօքի դանդաղութիւն մը, զոր Պուլկարները թերեւս իրենց

ծագման հիմը կազմող Մոնկոլեան ցեղին կը պարտին :

Ուրիշ բան մը որ դպրոցներուն վրայ վնասաբեր կերպով կ'ազդէ, վարչական դրութիւնն է : Պուլկարիա այն երկիրներէն է, ուր կաղմական դրութիւնը իրեն պէտք եղած մտաւոր եւ բարոյական հողը չգտնելով, շուտ վատասեցած եւ շահադիտումներու եւ զեղծումներու սիսդէմի մը վերածուած է : Իր պատասխանատուութիւններուն անգիտակ ժողովուրդ մը քուէ որսացող շարլաթաններուն ձեռքը դիւրաւ խաղալի կը դառնայ : Բիչ շատ զարգացած Պուլկարը կարծես բնազդով մը աչքը քաղաքապետական շրջանակներուն մէջ պաշտօնի մը վրայ կը տնկէ : Ամէն մէկ նոր ընտրութեան (երեք տարին անգամ մը) պաշտօնական մարմինը վերէն մինչեւ վար կը փոխուի : Այս դրութեան անմիջական հետեւանքն այն է որ որ ապագային մասին անվստահ պաշտօնեան ճժամանակը փրկելու սկզբունքը ամուր կը բռնէ : Կաշառակերութիւնը կ'աճի, հանրային ծառայութեանց մէջ լիբը զեղծումները անպակաս կ'ըլլան :

Պուլկարիոյ դպրոցական սիսդէմը կը բաժնուի նախակրթարաններու, կրմնագիւմներու (միջնակարգ դպրոցներ) եւ համալսարանի մը, որ Սոփիա կը գտնուի : Կան նաեւ շատ մը կէս կրմնագիւմներ եւ 5 մանկավարժական դպրոցներ, որոնց 7 ասարներուն առաջին երեքը կրմնագիւմներու առաջին երեք տարուան հետ համընթաց են : Աղջկանց կրմնագիւմներուն չորսը մանկավարժական ճիւղ մըն ալ ունին : Ասոնցմէ զատ կայ նաեւ զինուորական դպրոց մը, որ կրմնագիւմի երրորդ կարգէն կ'սկսի եւ մինչեւ հինգերորդ տարին կրմնագիւմներուն հետ զուգընթաց կ'երթայ, բայց հինգերորդէն վերջ երկու տարի ալ զուտ զինուորական կրթութիւն կ'աւելցնէ, կղերանոց մը, վաճառականական դպրոց մը, երեք գիւղատնտեսական եւ մէկ գծագրական հաստատութիւն : Հոս ու հոն մայրական դպրոցներ ալ կը գտնուին :

Նախալրարանները . Պուլկար նախակրթարաններու մասին մեր գլխաւոր աղբիւրը պիտի ըլլայ բաւական յաջող յօդուած մը, որ անցեալ Յունվարին Ռեվի-Փեդագոգիին մէջ երեւցաւ եւ որուն տեղեկութիւնները աշխատեցանք մեր կողմէն ճշգրտել եւ անոնց վրայ յաւելումներ ընելու :

Բուն Պուլկար դպրոցները նոր ժամանակներու ծնունդ են : 1868էն առաջ եթէ գոյութիւն ունէին, գէթ աչքի զարկած ըլլալու չեն : Առաջին ծանօթ Պուլկար դպրոցը հաստատուած է Ֆիլիպէի մէջ 1868ին : Տասը տարի վերջ երկրին մէջ միայն

13 ազգային դպրոց կար։ Այդ թուականէն առաջ ուսումնասիրողները ստիպուած էին իրենց մաքին սնունդ փնտռել քահանաներու քով — որոնց մտաւոր պաշարը յետին չքաւորութեան կը մօտենար — եւ Յոյն դպրոցներու մէջ։ Այս վերջինները արդէն շատոնց բազմացած էին երկրին մէջ։ 1894-95ին դպրոցական մեծ վիճակագրութիւնը կը ցուցնէ որ երկիրը 3,080 նախակրթարան ունէր, բաւական պատկառելի թիւ մը՝ որ սակայն դեռ չէր կրնար գոհացում տալ Պուլկարիոյ կրթական պէպքերուն, մասնաւոր երբ նկատենք որ նախական կրթութիւնը 6 տարեկանէն մինչեւ 10 տարեկանը օրէնքով պարտաւորիչ եղած է։ Բայց կառավարութեան ղրաժական նեղութիւնը դպրոցներուն յատկացուած գումարին վրայ ալ ազդած է, որով պէտք եղած տեղերը նոր կրթարաններ չէին կրնար բացուիլ։ Այս պարագան եւ Պուլկարը իր գաւազէն հօտէն եւ հողէն բաժնելով դպրոց ղրկել համոզելու անհուն դժուարութիւնը դպրոցական օրէնքին գործադրութիւնը անկարելի բրած են։ Թէպէտ 1895էն ի վեր ծննդեանց թիւը աճած է, դպրոցներուն եւ դպրոց յաճախողներուն թիւը պակսած է։

(Շարունակելի)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԴՊՐՈՑԸ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ

Ընտանիքէն վերջ դպրոցն է այն վայրը նուիրական, ուր մարդ կը կրթուի ու կը դաստիարակուի պատրաստուելու համար գործի աշխարհին։ Ծնողքներէն ետք դասատուներն են այն անձնաւորութիւնները, որոնք կոչուում ունին նոր սերունդ մը կրթելու վսեմ գործին։ Տղաքներ, երբ դպրոցական յարկերէն ներս ոտք կը կոխեն, հոն կը գտնեն զիրենք դիտող աչքեր ու հոգացող ձեռքեր։ Դպրոցներ ընտանեկան յարկերուն նման սրբավայրեր են եւ ըլլալու կոչումն ունին։ Հոն պէտք է բուրբ օէր ու համակրութիւն, որպէս զի հոն սնանող սաներ այդ մաքուր մթնոլորտին մէջ ապրելով դուրս գան մաքուր ու ազնիւ զգացումներով տոգորուած ու ողջ սկզբունքներով զարդարուած։ Երբ դպրոցի մը սեմերէն դուրս կու գան այդպիսի ընթացաւարտներ, բնական է յուսալ որ անոնք բնաւ պիտի չմոռնան իրենց դպրոցը, ո՛ւր որ ալ ըլլան։ Դպրոցի մը համար հարկաւ փափաքելի է տեսնել որ իր գաւազները իրեն հանդէպ երախտագիտական զգացումներով լեցուած են, ու կցուած իրեն հետ սիրոյ անքակտելի կապերով։

Երանելի է այդ դպրոցը, որ յաջողած է ձեռք ձգել իր սաները իրեն հետ կապելու գաղտնիքին բանալիները։

Վերջերս Պարտիզակի Բարձրագոյն Վարժարանին ընթացաւարտները խիստ գովելի ու օրինակելի ձեռնարկ մը ըրին արաբի մը շինութեանը համար, ու թէ՛ Ամերիկայի եւ թէ՛ Պոլսոյ մէջ իսկոյն քանի մը հարիւր ոսկիներու կարեւոր գումար մը հաւաքեցին։ Այդ գումարը տարակոյս չկայ որ մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ իրենց հաստատութեանը։ Սակայն այդ գումարին մէջ պահուած սիրտն է որ աւելի ուրախութեան պատճառ կ'ըլլայ ու պիտի ըլլայ այդ կրթական հաստատութեանը, սիրտ մը՝ որ կապուած է սերտիւ իր ծնողական յարկին հետ։ Այդ սիրտը ընթացաւարտ սաներու բաքախող ու կարեկցող սիրտն է։ Պարտիզակի Բարձր. Վարժարանն ալ իր անխոնջ աշխատութիւնները վարձատրուած ու պսակուած կ'զգայ, երբ կը տեսնէ իր հասցուցած զաւակներուն մէջ դէպ ի իրենց ծնողական յարկը երախտագիտական զգացումներու այդ տաք հոսանքը։

Ամէն անգամ որ դիտած եմ Պարտիզակի Բարձրագոյն Վարժարանի ընթացաւարտներուն այդ սիրոյ ու զոհողութեան վերաբերումը դէպ ի իրենց ծնողական յարկը, իմ մէջ տեսակ մը նախանձի հոգի արթնցած է անբացատրելի ուրախութեան հետ մէկտեղ, ու դարձած եմ տեսնելու թէ արդեօք մեր ծնողական յարկը եղող Անաթոլիա Գոլէճի սաներն ալ նոյն վերաբերումը ունեցած են հանդէպ այդ հաստատութեանը։ Երբեմն յոռետեսի մը աչքերովը դիտած ու խիստ յուսահատական գտած եմ այդ վերաբերումը։ Բայց վերջերս Փրոֆ. Գրիգորեանի Աւստրիայի մէջ տուած մէկ տեղեկութենէն երբ տեսայ թէ Անաթոլիա Գոլէճի այս տարուան 13 ընթացաւարտները 30 հատ ոսկիներու կոկիկ գումար մը նուիրած են իրենց դպրոցին, իսկոյն յոռետեսի տեսութիւնս ձգելով աւելի մօտէն ուզեցի տեսնել ու քննել այդ վերաբերումը, ու գտայ թէ Անաթոլիա Գոլէճի սաներուն մէջ ալ չպակսիր այդ փափաքելի վերաբերումը, որ կը զօդէ աշակերտը դպրոցին հետ։ Գտայ թէ Անաթոլիա Գոլէճի ընթացաւարտներուն մէջ ալ կայ, ու ան ալ սկիզբէն ի վեր, իրենց ծնողական յարկին հանդէպ բաքախող սիրտ մը ու երախտագիտական հոգի մը, որուն մէկ բացորոշ հաւաստիքը տուած են վերջին ընթացաւարտ կարգի անդամները։ Եւ միթէ ասկէ առաջ ընթացաւարտ կարգեր իրենց սիրոյն ու երախտագիտութեան

հաւաստիքը ցոյց տուած չեն : Երբ աչքիս առջեւ կը բերեմ գրատունը զարդարող կարգ մը նոր գիրքերու հաւաքածոները, կամ բնագիտութեան սենեակը ճոխացնող կարգ մը գործիքները պիտանի, որոնք ընթացաւարտ կարգերու տուած առատ նուէրներէն յառաջ եկած են, կը խորհիմ թէ Անաթոլիա Գոլէճի սաներն ալ օրինակելի ու գովելի ըլլալէ հետո չեն մնար, թէեւ իրենց նուէրներն ու հաւաքումները, որքան ալ մեծ ըլլան արժէքով ու գումարով, լրագրաց էջերուն վրայ իրենց տեղը չունենան : Դեռ անցեալ տարուան ընթացաւարտներն էին որ 70 ոսկիներու աղուորիկ գումարի մը խոստմանը տակ մտան գրատունի մը շինութեանը համար : Կը խորհիմ թէ այս ալ փոքրիկ զոհողութիւն մը չէ երկու տասնեակ ընթացաւարտներու համար, անոնք ալ զաւառացի, որոնք գործնականապէս կը ցուցնեն թէ կը սիրեն իրենց ծնողական յարկը ու անոր համար տեղ մը ունին իրենց սիրտերուն էն պատուական անկիւնները :

Ս. Գ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Պարտիզակ

ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ

(Շաբ. Ա-հաբէրի 30 թիւն)

Դառնանք մեր նիւթին : Մենք որպէս զի ունենայինք առաջնորդ մը մեր ձեռքը, գնեցինք օրուան յայտագիր, որ կը պատմէր մանրամասնօրէն թէ ինչպէս պիտի կատարուէր բացման արարողութիւն : Ժամ 9ին թափօր մը սկսաւ, թափօր մը զոր կը կազմէին Նախագահ Բողէվէթի ներկայացուցիչ Մր. Թէֆթ, արուեստահանգէսի նախագահ Մր. Ֆրանսիս, օտար տէրութեանց ներկայացուցիչներ, Նախագահին կառավարիչներ, Գոնկրէսի ներկայացուցիչներ, բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, աշխարհանդիօր կանանց բաժնի տնօրէն տիկիներ, ոստիկան, հեծեալ եւ հետեւակ զինուորներու դուռներ, զինուորական նուազածուներու խումբեր, զանազան յանձնաժողովներ եւ այլն : Թափօրն առօք փառօք անցաւ ժողովրդեան մէջէն, յուզելով զայն իր նուագածութիւններով եւ ընդունելով անկէ ծափեր եւ ցընծութեան ու կեցցէներու աղաղակներ, եւ ժամ 10ին կանգ առաւ Սէյնթ Լուիս կոչուած հրապարակին վրայ, Լուիզիանա փառաւոր արձանին ոտքը, ուր շինուած էր քարկոփ գեղեցիկ բեմ մը օրուան տոնախօսներու համար : Ժամ 10½ին Մր. Ֆրանսիս բեմը ելաւ որոտալից ծափահարութեանց մէջ, Ձեռքը բռնած էր ընտիր փայտէ շինուած ոսկեգօծ մուրճ մը, զոր քանի մը անգամ զարկաւ մար-

մարիոնի սեղանի մը վրայ՝ ժողովուրդն ի կարգ հրաւիրելու համար : Իսկոյն խորին լռութիւն մը տիրեց : Ամէն ոք աչք ու ականջ դարձաւ Մր. Ֆրանսիս հրաւիրեց ժողովական երէց մը, որ Շիգակոյէն յատկապէս հրաւիրուած էր, ընել բացման աղօթքն : Երէցն՝ պատկառանքով՝ ոտքի կայնեցաւ եւ ըրաւ աղօթքն որոտացող ձայնով մը : Երբ սկսաւ ըսել Տէրունական Աղօթքն, ժողովուրդը մասնակցեցաւ անոր : Շատ մը առեւտրասութիւններ լինելէ վերջը, Մր. Ֆրանսիս յառաջ եկաւ բեմին վրայ եւ երկու ձեռքը վեր վերցնելով՝ աղաղակեց բարձրաձայն : «Բացէք, լայն բացէք դռներ, ներս մտէք դուք, մարդոց որդիք եւ տեսէք թէ ձեր ցեղն՝ մարդկային ազգն ինչ մեծագործութիւններ ըրած է : Ներշնչուեցէք եւ դասեր առէք ձեր տեսածներէն որպէս զի կատարէք ճարտարական աւելի մեծ գործեր :» Այս խօսքեր վերջացնելուն պէս իր մատ դրաւ հեռագրական ոսկեղէն ընկալուչի մը վրայ : Նոյն ժամանակ երբ այս արարողութիւն կը կատարուէր քաղաքիս մէջ, անկէ հազար մղոն հեռու Միացեալ Նահանգաց մայրաքաղաքն Վաշինկթոնի մէջն ալ Նախագահ Բողէվէթ, չըջապատուած իր նախարարներէն եւ քաղաքագէտներէ, ոտքի կայնած էր իր ապարանքին մէջ, դրած էր իր մատն երեկտրական կոճակի մը վրայ եւ կ'ապասէր Մր. Ֆրանսիսին յիշեալ ոսկիէ ընկալուչին միջոցաւ տալիք նշանին, որ սեղմէր երեկտրական կոճակն : Մր. Ֆրանսիս տուաւ այս նշանն եւ Նախագահն սեղմեց կոճակն : Այս սեղմումը յանկարծ շարժման մէջ դրաւ քառասուն հազար ձիու ու ժ ունեցող մեքենաներ Սէյնթ Լուիսի արուեստահանգէսին մէջ : Իբր թէ Նախագահ Բողէվէթ ըսած ըլլար «Շարժում ըլլայ» եւ շարժում եղաւ, քաղմաթիւ շատրուաններ վեր վազեցին, հազարաւոր գոյնզգոյն դրօշակներ օդին մէջ ծածանեցան, ջուրեր արուեստական երեք ջրվէժներէն սկսան դուրս խուժել, եւ փրփրալով վար թափիլ, քսաներորդ դարու հրաշալեաց ապարանքներու դուռներ բացուեցան եւ զանգակներ հնչեցին : Ծափ, աղաղակ, երգ, նուագածութիւն, ծիծաղ, վազը կարծես թէ մրցման պայքար մը մղելու մէջ էին այս տոնն եւ ոչ ոք կրնար գիտնալ թէ ո՞րն էր մրցանակը վաստկողը : Մենք մեր աչքով տեսած այս հրաշալիքներու հոսանքէն քուլելով տարուեցանք եւ նետուեցանք ի ծոց այն Անհունութեան, զոր Աստուած կ'անուանենք : Հոն թափեցինք մեր գովաբանութիւններ եւ ալէլուիաներ, հոն հոգւով անմոռուն կ'երգեցինք փառաբանութեան երգեր, հոն արտայայտեցինք մեր շնոր-

հապարտ զգացումներ որ չէինք չորքոտանի, թուռն կամ ձուկ, այլ մարդ: Պարծանք զգացինք որ մարդկային ցեղին կը վերաբերէինք: Ոչ մի ժամանակ այնչափ գեղեցիկ կերպով լուսաբանուած չէր մեզ համար Սբ. Գրոց սա համար որչափ այն օրը. «Եւ ըսաւ Աստուած, Մեր պատկերին եւ մեր նմանութեան պէս մարդ ընենք»: Երանի՜ թէ, սիրելի ընթերցողներ, դուք եւ ես չանցունէինք մեր մնացած կենաց օրերէն մին, առանց որոշ յիշելու թէ մենք կը կրենք անհատապէս Աստուծոյ պատկերն ու նմանութիւն:

Աշխարհահանդէսն այսպէս պաշտօնապէս բացուելէն յետոյ սկսանք պտըտիլ հոյակապ բաժիններէն ոմանց մէջ: Սոյն ապարանքներու մասին, որոնցմէ միայն քանինք տեսած եմ դեռ, պիտի գրեմ ձեզ յառաջիկային. բայց վերը ակնարկածս արուեստական ջրվէժներու նկատմամբ հիմա քանի մը տող ալ գրել կ'ուզեմ: Անոնք արուեստահանդէսի փառաց պտակն են եւ ամէնէն աւելի աչքի կը զարնեն: Ինչ որ էր Էյֆէլի աշտարակ Փարիզի արուեստահանդէսին մէջ, նոյն են այս ջրվէժներ Սէյնթ Լուիսի աշխարհահանդէսին մէջ: Շատերն են որ կու գան հոս զանոնք տեսնելու համար մանաւանդ քան թէ ուրիշ բաներ: Անոնց վրայ եղած է յիսուն հազար Օսմ. ոսկիի ծախք: Երեւակայէ քարէ հաստատուն սանդուխ մը, որ ունի քանի մը հարիւր ոտք երկայնութիւն: Այս սանդուխի աստիճաններէն իւրաքանչիւրը քսան ոտք երկայն եւ տասնեւհինգ ոտք լայն է եւ ամենքն ալ ներկուած են կանանչ գունով: Անոնց աջ ու ձախ կողմերու վրայ կը կենան տեսակ տեղակ խորհրդաւոր արձաններ, որք այնչափ կենդանի կ'երեւին որ մարդ կը փորձուի անոնց հետ խօսիլ, փառաւոր չէնքեր, դրախտ յիշեցնող ծաղկանոցներ, դալարազեղ մարդեր, դարատափներ, թուփեր, գունակ գունակ անուներ, եւն: Սոյն սանդուխի քովեր դրուած են յատուկ նստարաններ, որոցմէ միոյն վրայ հանդերձ ընտանեօք նստեցանք եւ պահ մը մոռցանք թէ էինք մահկանացու: հասարակ հողազանգուածներ: Սանդուխի ոտքը կը պարզուին մեծ եւ փոքր արծաթափայլ լճակներ, որք կը ցուցնեն գեղարուեստական կիրթ ճաշակ իրենց ձեւերու եւ բաժանմանց մէջ: Այս լճակներու վրայ կ'երթեւեկեն բազերու եւ սագերու նմանութեամբ շինուած սիրուն նաւակներ: Անոնց մէջ նստելով կրնաւ լճակներու վրայ պտոյտ մը ընել, եթէ քսակդ կը թոյլատրէ: Միսիսիփի գետի ջուրերը շոգեշարժ սոսկալիթխար մեքենաներու միջոցաւ վեր կը բարձրանան եւ երեք ջրվէժնե-

րէն անագին քանակութեամբ վար կը թափին: Կեղրոնական ջրվէժի ջուր կը հոսի նախ սանդուխի առաջին աստիճանի, ապա երկրորդին վրայ եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ որ վերջապէս կը թափին լճակներէն միոյն մէջ: Կեղրոնականին աջ ու ձախ կողմը գտնուող երկու ջրվէժներու ջուրեր կը թափին աւազաններու մէջ, որք հազորդակցութիւն ունենալով սանդուխին հետ, իրենց անոր վրայ թափած ջուրերով կը շառցեն սանդուխի վրայ գլորուող ջուրեր: Թղթից

(Շարունակել)

ՈՒԶՈՒՆՈՊԱՅԷ

Ուզունօպա 25 տունէ բաղկացեալ գիւղ մ'է, Խարբերդէն 8 ժամ հեռու դէպի արեւելեան հիւսիս, Եփրատայ ափանց վրայ կառուցուած: Կլիման բարեխառն է: Գեղեցկատեսիլ այգիները եւ պարտէզները հաճոյք կ'ընծայեն այցելուին: Իր աջ եւ ձախ կողմն ունի դաշտավայր: Բնակիչք հողագործութիւնով կ'ընապիւն:

Հոս Բողոքականութիւնը 30-35 տարի առաջ մուտ գտած է: Առաջին պատեհութեամբ Պատ. միսիոնարաց ձեռամբ կը զրկուի Պր. Աւետիս Գալուստեան բնիկ Շէյխամեցի, իբր քարոզիչ: Քիչ ատեն հոս կենալով քանի մը անհատներ կը համոզէ: Անոր յաջորդը եղած է Պր. Յովհաննէս Չաթալպաշեան բնիկ Խարբերդցի: Պր. Յովհաննէս 24 տարի անդադար աշխատած է հոս: Իր քարոզութեամբը ամբողջ գիւղը Աւետարանական եղած են բաց ի 2-3 տունէ: Սակայն ան տուններէն ալ անհատներ համոզուած են: Իր մեծ ջանքովը թելադրած է ժողովրդին ու միսիոնարներուն որ աղօթատեղի մը չինուի: Վեհ. Կայսեր թոյլտուութեամբ եւ իրենց աշխատութեամբը կոկիկ ժողովարան մը ու քարոզատուն մը չինած են: Ունին առիքէն կախուած մեծ զանգակ, որ ուրիշ գիւղերու վրայ առաւելութիւն է:

Պր. Յովհաննէսի օրովը քանիցս անգամ հոս եկած էի, բայց մասնաւոր օր մը կը յիշեմ ամառուան, երբ հունձքի ատեն էր: Իրիկուայ ճաշէն վերջը աղօթաժողով մը եղաւ բացօթեայ տանիքի մը վրայ: Եղբայրներ ու քոյրեր համախմբուեցան զԱստուած պաշտելու: Շրջակայ գիւղերը առ սովորութիւնը ամառուայ մէջ չունին: Իմացայ որ ամէն օր առ սիրալի աղօթաժողովը տեղի կ'ունենայ:

Պր. Յովհաննէս կը սիրէր ժողովուրդը ու կը սիրուէր ժողովուրդէն: Թէ՛ նիւթապէս եւ թէ՛ բարոյապէս կը հովուէր զանոնք: Բայց տարիներ ա-

առջ ստիպուեցաւ մեկնել խոր ցաւ պատճառելով իր հօտին ։ Ժողովարանը , քարոզչատունը անբնակ մնացին , բեմը թափուր եւ ժողովուրդը անհովիւ , առանց քահանայի , վարժապետի , եղբայր մը կիրակի օրեր աղօթածոցով կ'ընէր , բայց ան ալ յետոյ ետ քաշուեցաւ ։ Տեղացիք հետամուտ եղան քարոզիչ մը ձեռք ձգել , վերջապէս իրենց փափաքին հասան , Պատ . միսիոնարաց շնորհիւ կարողացան մի բարեկաւ քարոզիչ ձեռք ձգել , որ է Պր . Մարտիրոս Աղդարեան , բնիկ Չնքուչցի : Երանի թէ ամէն ժողովուրդ ունենար իր հոգեւոր պաշտօնեան :

ԳՐԻԳՈՐ Կ . ԿՐԳԻԿԵԱՆ

Շէյխնաճի , Յունիս 28, 1904

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ

Մկրտիչ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց , Մայրազոյն Պատրիարք համազգական նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի :

Մեծայարգ ամուսնոյն Տէր եւ Տիկին Գրիգորի եւ Մարիամու Բաղդասարեանց , վաստակաւոր մշակաց յանդաստանի ազգային կրթութեան հարազատ որդւոց Մայր Աթոռոյս , նուիրեմք ողջոյն Տիրուանդ հանդերձ Հայրապետական օրհնութեամբ :

Մխիթարութեամբ օրտի հաւաստի եղաք , եթէ ի ներկայիս բոլորի երեսնամեայ չրջան հաստատութեան ազգօգուտ Որբանոցի Ձերոյ , չրջան որ արդիւնք է բազմամեայ անդուլ ջանից եւ աննկուն վաստակոց պատուական ամուլացդ Բաղդասարեանց , եւ որ իրաւամբ ակնկալէ այսօր արդար հատուցման եւ արժանաւորն խրախուսանաց : Որդեակք սիրելիք , ողջան դժուարին եւ ծանրատար համարի վաստակն երկրագործին , յորժամ ընդ կիզիչ արեգակամբ քրտնաթոր վաստակի , օսկայն առաւելապէս քաղցր եւ երջանիկ թուի յորժամ զարդիւնս վաստակոյն ժողովեալ ընդ միոյն ասանապատիկ յաւելեալ տեսանէ , եւ եթէ վասն անօրեայ պիտոյից եւ նիւթականին այնքան են հրճուանք , որչափ եւս առաւել վասն վաստակոյն մտաւորականին եւ բարոյականին են առաւելութիւնք : Գիտեմք զաշխատութիւնն Ձեր երեսնամեայ , հաւաստի եմք եւ կրեալ դժուարութեանցն եւ զրկմանցն , այլ յաւէտ մխիթարական զայն տեսանեմք , զի այսօր ի բոլորունն բոլորանուէր վաստակոցն բազմամեայ չրջանին , իրաւամբ պարծիք

եւ արդարութեամբ ակնկալէք հատուցմանն արժանեաց , ապա ուրեմն ընկալարուք ի Սրբավայրէս զօրհնութիւնն Փրկչական , զոր ի Կոնդակիս ծրարեալ թեւօք հողմոցն Ձեզ առաքէ ծերացեալ Հայրապետն ամենայն Հայոց : Օրհնեսցին վաստակք եւ աշխատութիւնք պատուական ամուլացդ օրհնութեամբ Երկնաւորին , ցողեսցի ողորմութիւն Բարձրելոյն իբրեւ զցօղ վաղօրդենի ի վերայ օրհնեալ յարկի Ձերոյ : Յնծացէք եւ ուրախ լերուք վարիչ ամուսինքդ Որբանոցիդ , զի վարձք Ձեր բազում են յերկինս , զի որ խոստացաւ բաժակ մի ցուրտ ջրոյ մատուցանողին անմասն եւ անվարձ չթողուլ , նոյն եւ ինքն ունի վարձահատոյց Ձեզ հանդիսանալ յաշխարհիս աստ եւ ի հանդերձեւումն : Օրհնեսցին եւ պողարերք լիցին ջանք ջանասիրաց Որբանոցիդ , ուսուցչացն . զի ի ժամանակիս անհրաժեշտութեան լուսոյ եւ զիտութեան անհոգին նոքա եւ օգտակարք լիցին :

Ողջ լինել ցանկամբ Ձեզ հաստատունք եւ յարատեւք յայդ աստուածահաճոյ գործոյ ընդ հովանեաւ Ս . Հօրն մերոյ Գրիգորի Առաքելապանծ Հայրապետի : Ամէն :

Ի 10 Յունիսի 1904 (ՌՅԾԳ) Մկրտիչ Եպիսկոպոսապետ եւ ի Հայրապետութեան մերում Կաթողիկոս ամենայն Հայոց , ԺԱ . ամի , ի Մայր Աթոռ Ս . Էջմիածնի , թիւ 540 :

Ա Ջ Դ

ՀԱՅՈՒՀԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ , ԱՏԱԲԱԶԱՐ

Վարժարանիս յառաջիկայ տարեչրջանը պիտի սկսի Սեպտ . 2/15ին , հինգշաբթի առաւօտ : Գիշերօթիկներու տարեթոյական է 12 Օամ . ոսկի , ուրուն կէսը պէտք է վճարել Սեպ . մէջ եւ կէսը Յունուարի մէջ : Շաբաթը դաշնակի մէկ դասի համար տարեկան 3 Օամ . ոսկի եւ երկու դասի համար 5 ոսկի աւելի կը պահանջուի : Երգեհոնի դաս առնողները տարին 1 ուկէս Օամ . ոսկի աւելի կը վճարեն :

Վարժարանին յայտագիրը ուղղորդուին ճրի կը ղրկուի : Ուրիշ տեղեկութեանց համար դիմել Մր . Բիթի Պայպլը Հաուս , Կ . պոլիս , կամ գրել Տր . Ս . Էֆ . Գաւալճեանի , տեսնապետ ինձամակալութեան , Ատաբազար :

Քրիստ . Ե . Ընկերակցութեան աղօթքի ժողովը տեղի պիտի ունենայ վաղը ժամը 6ին (Ը . Թ .) ի Րէսթ , Գումգափու :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

Մայրաքաղաք . Զեռնհաս պաշտօնարանը , նկատելով թէ նաւահանգստին մէջ նաւերու համախոնու մը օրէ օր կ'աւելնայ եւ մերթ ընդ մերթ ալ արկածներ տեղի կ'ունենան , որոշեց խարսխանիչերու տեղը փոխել եւ ուրիշ խարսխանիչեր գետեղել յարմար տեղեր : — Դարձեալ , նկատելով որ նաւահանգստին մէջ նաւաձգութեան գործով զբաղող առանձնաշնորհեալ մասնաւոր ընկերութիւն մը չկայ , որոշուեցաւ քանի մը նաւաձիգներ հայթայթել եւ մասնաւոր վարչութիւն մը կազմել , անոր սեփականելով այդ գործը : Նմանապէս որոշուեցաւ Օսմ. ծովեզերքները նաւաձիգներ բանեցնող այդ կարգի ընկերութիւնները պարտաւորել որ պաշտօնապէս արտօնագիր ստանան Մովային նախարարութենէն : — Այսուհետեւ Պետական խորհրդի առաքելի անձնական գրութիւններու համար Հիճազի երկաթուղիին ի նպաստ տպուած թղթին 20 դահ. գնին հետ 10 դահ. ալ զրոշմաթղթի համար պիտի ղրկուի : — Վեհ. Սուլթանին տեղեկագիր մը մատուցուեցաւ այն նուազուրդին նկատմամբ , որ պիտի ըլլայ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ չինելի կայս. յաճախներու , պահականաւորու եւ թնդանօթակիրներու համար : — Իտալական դեսպանը կիրակի մայրաքաղաքս ժամանեց եւ երկուշաբթի իր յանձնարարագրերը մատոյց Արտաքին գործերու նախարարին : — Վեհ. Սուլթանը հրամայեց կոյր եւ խուլ համերբու ապաստանարան—վարժարան մը բանալ մայրաքաղաքիս մէջ եւ այդ նպատակով նուիրեց 1.000 ոսկի եւ ի հարկին պիտի նուիրէ դարձեալ 1.000 ոսկի : Հրամայեց նաեւ յանձնաժողով մը կազմել ուսումներու յայտագրին պատրաստութեան համար :

Նահանգներ . Սելանիէ լաֆէրը կը ծանուցանէ թէ անցեալները 6 աւազակներ 14 տարեկան Թուրք պատանի մը առեւանգեցին եւ Պուլկարերէն նամակով մը 2,500 ոսկի փրկանք պահանջեցին : Միջոցներ ձեռք առնուած են պատանին ազատելու եւ աւազակները պատժելու համար : — Վերջին երկուշաբթուան մէջ Բուսէլիի Պուլկար փախստականներէն 324 հոգի իրենց ծննդավայրերը վերադարձած են : — Պուլկարիայէ եւ Արեւելեան Բուսէլիէ վերադարձող այն Պուլկարները , որոնք կայս. ներման արժանացած են , ամէն տեսակ մաքսատուրքէ ազատ են եւ իրենց բերած անասուններուն համար անասնաբուժական տուրք պիտի չվճարեն :

— Գոնեա—էրէյիի գծին վրայ կազմակերպուած կայարանները պիտի կոչուին Գալմ խան , Զիւմնէ , Էրիք Էօրէն , Մանտէսոն , Ալաճա , Իրանճը Տէրպէնտ , Գարաման , Էրէյի եւ Պուլկարու : — Էրզրումի նահանգին Գըզըլտէրէ անուն տեղը մաքրանոց պիտի հաստատուի , ուր քառանթինայի պիտի ենթարկուին Պարսկաստանէ եկողները : — Գոնեայի եւ Էնկիւրիւի նահանգներուն բերքերը այս տարի առ հասարակ առատ են : Տէտէաղաճի ամբարն բերքերը գրեթէ փճացած են , երաշտութեան պատճառով : Սէլանիկի ափիօնի բերքը այս տարի 160,000 քաշի հասած է : Անցեալ տարի 45,000 էր : — Փորձի համար Մանասթըրի նահանգին գիւղերէն տասնին մէջ գործադրուած դրութիւնը , որով տասնորդի տուրքը գումարի մը փոխարէն գիւղացիներուն կը յանձնուի առանց աճուրդի , ուրիշ տասը գիւղի մէջ ալ պիտի գործադրուի կայս. հրամանով : — Պաղտատէ եւ Պասրայէ կը ծանուցուի թէ հետախուր 3—4 օրէ ի վեր սաստկացած է առաջին քաղաքին մէջ , իսկ երկրորդին մէջ ընդհակառակն տկարացած : Պաղտատի մէջ ամօոյս 5էն մինչեւ 9 պատահած է 33 զէպը եւ 42 մահ : Մուսուլի նահանգին այլեայլ կողմերն ալ հետախուի ցանցառ զէպեր եւ մահեր կը պատահին : — Թաթարապաղարճը մէջ 380 վաճառատուն , 5 ամբար եւ 40 տուն այրած է ամօոյս 24ին :

Այլեւայլ . Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ թղթատարական պայմանագրի մը կնքման վերաբերեալ բանակցութիւններն անցեալ չորեքշաբթի սկսան : — Թէ՛ մայրաքաղաքիս եւ թէ՛ գաւառներու մէջ հիմնելի բնաւուծարաններու հիմնարկութեան ծախքին եւ անոնց պաշտօնէութեան ամսականներուն հայթայթման համար թաղապետութիւնները միջոցներ պիտի ներկայացնեն : — Այսուհետեւ պետական պաշտօնատուններու եւ դպրոցներու անունով Եւրոպայէ բերուող գործիքներու համար մաքս պիտի առնուի պատկանեալ իշխանութիւններէն : — Թուրքիոյ ծովեզերքները գտնուած մաքսատունները բերուող ներքին բերքերէն զինուորական սպառազինումներու ի հաշիւ առնուած տուրքը ներքին մաքսատուրքի կանոնագրին համաձայն պիտի գանձուի : — Մովեզերեայ մաքսատունները որոշուած ժամանակէն ուշ հասնող նաւերու առեւտրական այն բեռները գործնք դուրս պիտի հանեն՝ յաջորդ օրը պիտի քննուին : — Տեղային կրթական գործին ի նպաստ պիտի գործածուին եւ վարձուին այն տեղերը , որոնք ժամանակաւ բարեսէր անձերու կողմէ իջեւանի յատկացուած են եւ այսօր չեն կրնար նոյն նպատա-

ԱՐՏԱՔԻՆ

Պարեհադը. Հատ էսո րը Փառիի Զօր. Բուրո-
 փաթքին Զարին հեռագրած է թէ Մոթիէնլինկի
 Յուլ. 17ի ճակատամարտին մէջ Ռուսական կո-
 րուստն էր 1,900 մարդ, Յարձակողները թուով
 շատ աւելի էին քան Ճափոնցիները, եւ իրենց յետո
 մղումը վերագրելի է կրճին բարձրագոյն կէտին
 վրայ խոհեմութեամբ զետեղուած Ճափոնական
 թնդանօթներուն եւ օգնական զօրացիի դէպ ժա-
 մու ժամանման, Ճափոնցիները կը ծանուցանեն
 թէ իրենց կորուստն է 43 մեռեալ եւ 255 վիրա-
 ւոր, Թաղած են՝ ճակատամարտի դաշտին վրայ
 թողուած 200է աւելի Ռուս մեռեալ, Զօր. Բու-
 րորի այս յաղթութենէն ետեւ յառաջ խաղաց՝ յա-
 ջորդ օրն առաւօտուն կանուխ սկսելով, Ռուսերն
 յանկարծ դարձան Ճափոնական յառաջապահներուն
 դէմ, որոնք ծանր կորուստ կրեցին օգնականնե-
 րու ժամանումէն առաջ, Ռուսերն ամուր դիրք
 մը բռնեցին Թայցէ դետին Զի ճիւղին վրայ, Լիաօ-
 եանկ Թայցէի վրայ է, Բայց Ճափոնցիներն յա-
 ջորդ օրը գրաւեցին այն դիրքը եւ Ռուսերը Թայ-
 ցէի միւս կողմը նահանջեցին, Գրաւուած դիրքն
 է Քիւսթուն, Լիաօեանկէ իրր 16 հազարամեթր
 հեռու, Ճակատամարտին մէջ, որու ելքը այս
 յաղթութիւնը եղաւ, Ճափոնցիներն ունեցան 400է
 աւելի մեռեալ եւ վիրաւոր, իսկ Ռուսերը 1,000,
 Բուրորի բանակին մէջ գտնուող Սիւնաբի թըղ-
 թակիցը կ'ըսէ թէ այս յաղթութիւնները ծանր ազ-
 գած ըլլալու են Ռուսական դիրքին վրայ, Նոյն
 թերթին գինուորական թղթակիցն ալ կ'ըսէ,
 «Կ'ըսուի թէ Ճափոնցիները գրաւած են նաեւ
 զՉանկիթայ, Բիւսթունէ քանի մը մղոն դէպ հիւ-
 սիս, եւ երեւցած են ի Զէլիփօ, Եթէ այս գրոյցը
 ճիշտ է, Ռուսերու կացութիւնը հետզհետէ ան-
 յոյս կ'ըլլայ, վասն զի յիշուած վերջին տեղը
 Մուգտէնի երկաթուղիին գծին կ'իջիւէ գործ-
 նականապէս» Տեղային թերթերու մէջ երեւցած
 հեռագիրներու համաձայն ամսոյս 19ին ճակատա-
 մարտ մը տեղի ունեցած է Սիհօեունի մէջ Լիաօ-
 եանկի ճամբուն վրայ իրր 50 հազարամեթր հե-
 ոուն, եւ Ճափոնցիները գրաւած են զՍիհօեուն
 72 մեռեալի եւ 452 վիրաւորի կորուստով, Ռու-
 սերու կորուստը կ'ենթադրուի 1,000, Կ'ըսուի թէ
 այդ ճակատամարտին մէջ Ռուսերն անկարգ կեր-
 պով փախան դէպ Անփինկ, Այդ տեղը Թայցէի
 հարաւակողմն է եւ Լիաօեանկէ 22 հազարամեթր
 հեռու, Դժուար է հեռագիրներու մէջ յիշուած
 տեղերը ճշտել, վասն զի անոնցմէ քիչեր նշանակ-

ուած են քարտէսներու վրայ, Կը հեռագրուի թէ
 «Ճափոնցիները Լիաօեանկէ Մուգտէն տանող ազ-
 մագիտական գիծերը բռնած են» թէ «Բուրոփաթ-
 քին դէպ ի Մուգտէն նահանջելու ճամբան խղ-
 ուած է» եւ թէ «Զօր. Բուրորի 80,000 զօրաց
 գլուխն անցած խղեց Բուրոփաթքինի դէպ ի Մուգ-
 տէն նահանջի ճամբան» Ուրիշ լուրերու սպասե-
 լու ենք դեռ, որպէս զի գիտնանք թէ «Րչափ ճըշ-
 մարտութիւն կայ այդ գրոյցներուն մէջ, Հարա-
 ւային կողմերն ալ Ճափոնցիները յաջողութիւն
 ունեցան, Նիուէլուանկի առման լուրը զոր անցեալ
 շաբթու տուինք՝ կանխահաս էր, Բայց դէպ ի
 Նիուէլուանկ գացող խումբ մը Ճափոնցիներ Ռու-
 սերու պատահեցան անոր նաւահանգստէն 6 մղոն
 հեռուն, Ռուսերը ետ մղուեցան 700 մեռեալ թողով,
 Կ'ըսուի թէ յետոյ պարպեցին զՆիուէլուանկ (կամ
 աւելի ճշտել զԵինքօ, Նիուէլուանկի նաւահան-
 գիստը), նախ քաղաքը այրելով, Կ'ըսուի թէ Թա-
 չիչափի կարեւոր դիրքն ալ Ճափոնցիներու ձեռքն
 անցած է, Զօր. Օքու անոր վրայ քալեց եւ մօ-
 տակայ երկու դիրք գրաւեց, որոնցմէ զինք վտա-
 րել չկրցան Ռուսերը, Այս կռուէն ետեւ, Սապակի
 մասնաւոր մէկ հեռագրին համաձայն, Ռուսերը
 դէպ ի Լիաօեանկ նահանջեցին, Սիւնաբիի գին-
 ուորական թղթակիցը կ'ենթադրէ թէ Զօր. Բու-
 րոփաթքին սկսած է բոլոր իր ոյժերը համախմբել
 ի Լիաօեանկ, ուր առնուազն 120,000 զինուոր
 պիտի կրնայ ունենալ, Զօր. Բուրորի չկրնար ա-
 սոնց ճակատեցնել հաւասար թուով զօրք, բայց
 Ճափոնցիներու ռազմավարական ճարտարութիւնը
 Ռուսականէն այնչափ գերազանց է որ «Եթէ նոյն
 իսկ երկուքի դէմ մէկ զօրական ունենան, պար-
 տիմը Ճափոնցիներու վրայ դնել մեր վստահու-
 թիւնը» Յուլ. 20 թուականով կը հեռագրուի Զի-
 ֆուէ թէ Փորթ Արթիւրի Ճափոնական զօրքերը
 արդէն իսկ գրաւուած դիրքերը կ'ամրացնեն փու-
 թով եւ կը պատրաստուին ընդհանուր յարձակ-
 ման մը, որ ամսոյս վերջը տեղի պիտի ունենայ,
 Հետզհետէ օգնական զօրք կը հասնի իրենց, եւ պա-
 շարողներու թիւը 80,000 կը հաշուուի, Նիու-
 չուանկէ կը ծանուցուի թէ արդէն իսկ կարեւոր
 կռիւ մը եղած է ի Փորթ Արթիւր, եւ թէ Ռու-
 սերը յամառ ընդդիմութենէ ետեւ ստիպուած են
 կարգ մը կարեւոր դիրքեր լքանել, Շանկիայէ աւ-
 րիշ լուր մը կայ թէ Ճափոնցիները գրաւած են
 արեւմտեան բերդը, միայն մէկ մղոն հեռու զխա-
 ւոր ամրութիւններէն, զորոնք կը ուժակոծէին,
 Նոյն հեռագրին համաձայն «Կը հաշուուի թէ այժմ
 պահապան զօրաց թիւը 20,000էն պակաս է» Կ'ըս-

ուի թէ շաբաթ գիշեր մեծ նաւամարտ մը տեղի ունեցած է Ռուսերու աննպաստ ելքով, Բայց հաստատման կը կարօտի այս զրոյցը : Սխալման թղթակից մը , որ Ճափոնական նաւաբաժինը տեսնել գացած է անոր թաքստոցին մէջ , կ'ըսէ թէ նաւերը եւ նաւազները առաջնակարգ վիճակի մէջ են : Բոլոր զրահաւորները եւ յաճախները անմիջապէս կը մնան եւ իրենց եօթնամեայ ծառայութեան ոչ մէկ հետքը կը կրեն : Չկարծուիր թէ Պալթիկի Ռուսական նաւաբաժինը Սեպտեմբեր ամիսը ճամբայ ելլէ : — Նորագոյն հեռագիրներ կը հաստատեն թէ Թաշիչաօ եւ Նիւզուանկ գրաւուած են Ճափոնցիներէն : Թաշիչաօի ճակատամարտը տեւած է 14 ժամ եւ Ճափոնցիներն ունեցած են 800 մարդու կորուստ : Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն Ռուսերու կորուստն է 2,000 , Ճափոնցիներունը 3,000 : Ճափոնցիները մեծաքանակ ռազմանիւթ հանած են Նիւզուանկ , միանգամայն Ռուսերու ձեռամբ աւերուած երկաթուղիին վերաշինութեան համար հարկ եղած նիւթեր : Հիմա Հայէնկի վրայ պիտի քալեն , որ երկրորդ տեղն է երկաթուղիի գծին վրայ : Զրոյց կայ թէ կարելի էր ճակատամարտ մը տեղի ունեցած է Լիւսոեանկի եւ Մուգտէնի միջեւ , նաեւ թէ Ճափոնական հզօր զօրաբաժին մը Սայմաչուէ Մուգտէն կը յառաջանայ :

Մալայի երեսօնքը : Ռուս կառավարութիւնը հրահանգ տուաւ արձակել Անգղիական Մալայ շոգենաւը , որ Սուէզի ջրանցին մէջ գրաւուեցաւ իբրեւ արգելեալ նիւթ փոխադրող : Ռուսիոյ այս անօրինութեամբ առջեւ կ'առնուի այն ծանր հետեւանքներուն , որոնք յառաջ պիտի գային , եթէ Անգղիոյ բողոքին կարեւորութիւն չընձայուէր եւ Մալայ Ռուսական նաւահանգիստ մը տարուէր : Կ'ըսուի թէ այս գրաւումը Միջազգային Օրէնքի հակառակ էր , վասն զի կատարուեցաւ այնպիսի նաւու մը կողմէ , որ չկրնար մարտանաւ համարուիլ , վասն զի կատարուեցաւ Սուէզի ջրանցին մէջ : ջրանցի պայմանագրութեան հակառակ , նաեւ վասն զի նաւը Ռուսիոյ , որ պատերազմիկներէն մին է , դրօշին ներքեւ զրուեցաւ : Ոչ միայն Անգղիական թերթերը , այլ եւ ուրիշ ազգերու թերթերէն շատեր պախարակեցին այս արարքը : Եօգեմաւային ընկերութեան կորուստն հատուցանելու համար տուգանք մը պիտի պահանջուի : Ուրիշ հետեւանք մը սա պիտի ըլլայ որ Անգղիական մարտանաւեր առեւտրական նաւերու պիտի ընկերանան , երբ անոնք ջրանցին եւ Կարմիր ծովէն անցնին : Ռուսիա կ'ընդունի թէ այլեւս այսպիսի մի-

ջադէպեր տեղի պիտի չունենան : Մալայ կիրակի Ալթէ հասաւ եւ Անգղիական եւ Ռուսական հիւպատոսները այցելեցին զայն : Ռուս նաւազներն հոն ցամաք հանուեցան եւ նաւը դարձեալ Հընդ-կաստան պիտի զրկուի Անգղիական դրօշ պարգած : — Մայրագոյն Արեւելքի մէջ Վլատիվոթոքի նաւախումբը Անգղիական շոգենաւ մը ընկղմեց , որու նաւազներն աղատուեցան , եւ Գերման դրօշով նաւ մը բռնեց , նաեւ ուրիշ Անգղիական մը , որ յետոյ ազատ արձակուեցաւ :

Այլապէս : Էտուրըտ Թագաւորը Մարիէնպատի (Աւստրիա) ջուրերը պիտի երթայ : Կը յուսայ Օգոստ 11ին հոն հասնիլ եւ երեք շաբաթ մնալ : Այդ առիթով այցելութիւն մը պիտի ընդունի Ֆրանց Շոգէֆ կայսրէն : — Անցեալ շաբաթ Արեւսանդրա թագուհին Պըքինկըմի պալատան մէջ իր ներկայութեան ընդունեցաւ 1,300 հիւանդապահ , եւ հիւանդապահներու հանգստեան թոշակի յատուկ ազգային արքունի գումարէն օգտուելու վկայագիրներ տուաւ անոնց : Հիւանդապահին գործը ոյժ կ'սպառէ եւ իր ծառայութեան վարձը այնչափ շատ չէ որ կարողացնէ զինք իր ծերութեան օրերուն համար խնայութիւններ ընել : Ուստի Թագուհին նախագահութեամբ այս ընկերակցութիւնը կազմուած է եւ 1,000,000 Անգլ. ֆունտով գանձուած : Անգղիոյ 30,000 կիրթ հիւանդապահներուն 11,000ը հանգստեան թոշակի ցանկն անցած են : — Ռուսիոյ հունձքերուն վրայ վերջին տեղեկագիրը աւելի նպաստաւոր է : Պետարապիոյ կացութիւնը գէշ է , բայց երկրին մեծագոյն մասին ձմեռնային հունձքը միջակ է եւ գարնանայինը լաւ : — Այնկալուածին չափ օստտիկ չէր ընդգիմութիւնը , զոր Թիպէթի Անգղիական արշաւախումբը գտաւ Քարոյայի մէջ : Արշաւախումբը Յուլ 18ին Լհասայէ 92 մղոն հեռուն բանակած էր : — Պրուսիացի թերթ մը կ'ըսէ թէ Գերմանիոյ զահաժառանգ իշխանը աշնան պիտի ձեռնարկէ աշխարհիս չըջան ընել ծովու ճամբով : — Վարչապետ Քոնպ քաղաքական հացկերոյթի մը մէջ ըսաւ թէ Ֆրանսայի եւ Վատիկանի փոխադարձ յարաբերութիւններուն վերաբերող վերջին միջադէպերը Եկեղեցւոյ եւ Պետութեան իրարմէ բաժանման միջոց պիտի ըլլան : Պապական քարտուղար Մէրի տէլ Վալ կարգինալը հրաժարած է , կ'ըսուի , Ֆրանսական վերջնագրին հետեւանքով : Պապին պատասխանը դեռ չհրատարակուեցաւ : Տիժոնի եպիսկոպոսը Մ. Քոնպի հրամանին հակառակ Հռոմ գնաց ինքզինք արդարացնել Պապին առջեւ :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ԵՐԱՐԱ ՉՈՅԱՆՆԵ

Յիմնանձըլար Եօգուշու Ամիրխան Խան